

ПРОПОЗИЦІЇ **до Виборчого кодексу України**

Верховною Радою України 11 липня 2019 року прийнято Виборчий кодекс України (далі – Кодекс).

Цим Кодексом систематизуються законодавчі норми стосовно регулювання питань, пов'язаних із визначенням гарантій права громадян на участь у виборах, підготовки та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних, міських голів, старост.

Підтримуючи в цілому зведення в єдиний кодифікований законодавчий акт усіх виборчих процедур та правил з метою уніфікації регулювання підготовки і проведення виборів в Україні, вважаю, що такий акт має забезпечити належну регламентацію виборчого процесу на демократичних засадах та з додержанням демократичних процедур з метою забезпечення реалізації громадянами України закріпленого Конституцією України виборчого права – права брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38).

Водночас Кодекс, що надійшов на підпис, містить положення, які не відповідають Конституції України, не враховують останні позитивні зміни до виборчого законодавства, спрямовані на його удосконалення, не узгоджуються із законодавчими актами, які є базовими у відповідній сфері, не забезпечують належної регламентації й організації виборчого процесу, ефективного контролю за здійсненням виборчих процедур.

1. Кодексом передбачається здійснення виборів народних депутатів України на засадах пропорційної системи за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій; з метою висування списків кандидатів у депутати загальнодержавний виборчий округ поділяється на 27 регіонів; відповідно політичні партії формують загальнодержавний виборчий список та регіональні списки кандидатів; виборцям надається можливість проголосувати як за виборчий список політичної партії, так і за конкретного кандидата у народні депутати України від цієї політичної партії у відповідному регіоні (частина перша статті 309, статті 313, 316, 341, 343).

Тобто, Кодексом декларується модель виборчої системи, спрямованої на скасування мажоритарної складової виборів та запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими регіональними списками.

Однак аналіз положень Кодексу, якими визначається порядок застосування виборчої квоти, розподілу депутатських мандатів і визначення обраних кандидатів у виборчому регіоні та у загальнодержавному виборчому окрузі (статті 350 – 353), дає підстави для висновку про фактичне збереження складової, характерної для пропорційної виборчої системи із закритими списками.

Так, частиною першою статті 353 Кодексу передбачено, що політична партія, яка набрала 5 і більше відсотків дійсних голосів виборців,

гарантовано отримує 10 депутатських мандатів, які розподіляються в порядку черговості відповідно до затвердженого партією загальнодержавного списку, а не залежно від кількості голосів виборців, отриманих кожним кандидатом відповідної партії, що фактично нівелює волевиявлення виборця та гарантує проходження до парламенту кандидатів незалежно від результатів персоніфікованого голосування на виборах.

Крім того, Кодексом передбачається можливість розподілу депутатських мандатів на регіональному рівні на основі персоніфікованого результату голосування за конкретного кандидата на виборах та на загальнодержавному рівні – залежно від позиції кандидата у виборчому списку партії, тобто за принципом "закритих списків". Кількість депутатських мандатів, які розподілятимуться на загальнодержавному рівні за таким принципом, може бути значною через те, що допускається можливість голосування не за конкретного кандидата від політичної партії, а за виборчий список партії (стаття 343 Кодексу), розподіл мандатів між кандидатами від партії на регіональному рівні проводиться лише в межах цілих часток після ділення кількості голосів виборців, поданих у виборчому регіоні на підтримку відповідного регіонального виборчого списку, на виборчу квоту, при цьому дробові частки від такого ділення залишатимуться для розподілу на загальнодержавному рівні за принципом "закритих списків" (статті 351, 353 Кодексу).

Аналогічну систему підрахунку голосів з використанням єдиного республіканського (обласного, міського (великого міста) виборчого списку кандидатів у депутати та регіонального виборчого списку кандидатів пропонується застосовувати і на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських (великих міст) рад (статті 373, 411 – 414, 510, 546 – 549 Кодексу).

Необґрунтованим вбачається пропонований Кодексом підхід щодо закріплення кількості депутатів (не менше двох і не більше чотирьох), яких може бути обрано до складу сільської, селищної, міської (малого міста), районної, районної у місті ради (частини перша і третя статті 419), оскільки будь-яких критеріїв для визначення відповідної кількості депутатів у кожному окрузі не передбачено, що на практиці може призвести до численних маніпулювань та зловживань.

Крім того, закріплюючи основні засади виборів міських голів, Кодексом залишено поза увагою питання щодо визначення системи проведення виборів міських голів міст з кількістю виборців 90000 і більше осіб, тоді як для виборів міського (міста з кількістю виборців не більше 90000 осіб) голови передбачена виборча система відносної більшості (стаття 461).

За Кодексом кандидат, реєстрація якого скасована з підстав і в порядку, встановленому цим Кодексом, втрачає статус суб'єкта виборчого процесу (частина третя статті 24).

Слід зауважити, що суб'єктом виборчого процесу є, зокрема, виборець, кандидат (пункти 1, 4 частини першої статті 24 Кодексу), тож скасування

реєстрації особи як кандидата повинно мати наслідком втрату ним статусу суб'єкта виборчого процесу саме як кандидата, а не позбавляти його усупереч статтям 38, 70 Конституції України статусу виборця.

2. Кодексом передбачається, що під час висування кандидатів у народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, міської (великого міста) ради політичні партії (організації партій) повинні забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте тощо) кожного виборчого списку як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів однієї статі) (частина шоста статті 316, частина третя статті 373, частина третя статті 510).

Закріплений принцип гендерної рівності на практиці може бути знівельований через відсутність у Кодексі механізму заміни кандидата у депутати кандидатом такої ж статі у разі скасування реєстрації кандидата у депутати за зверненням партії (організації партії), яка висунула такого кандидата (статті 323, 381, 517).

3. У Кодексі відсутній достатній механізм забезпечення реалізації виборчих прав окремими категоріями осіб.

Так, Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" закріплено гарантію щодо реалізації внутрішньо переміщеними особами свого права голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах (стаття 8).

Однак за Кодексом така гарантія може бути реалізована внутрішньо переміщеними особами лише під час загальнонаціональних виборів шляхом тимчасової зміни місця голосування на період відповідного виборчого процесу (частина третя статті 126), тоді як на місцевих виборах тимчасова зміна місця голосування виборця без зміни виборчої адреси не застосовується (частина четверта названої статті).

Отже, Кодекс не містить реальних механізмів, які б на постійній основі (не лише шляхом тимчасової зміни місця голосування на період відповідного виборчого процесу) забезпечували можливість реалізації внутрішньо переміщеними особами свого виборчого права на загальнонаціональних та місцевих виборах, зокрема шляхом визначення підстав та порядку зміни такими виборцями виборчої адреси.

Кодексом не передбачено належних гарантій участі осіб з інвалідністю у виборчому процесі нарівні з іншими, як того вимагає Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України "Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї", зокрема шляхом забезпечення того, щоб процедури, приміщення та матеріали для голосування були підходящими, доступними та легкими для розуміння й використання (статті 21 та 29 Конвенції).

4. Положення Кодексу, за якими кандидат на пост Президента України та у народні депутати України вважається таким, що проживає в Україні, якщо строк його безперервного перебування за межами України протягом

відповідно "останніх десяти" та "останніх п'яти років перед днем голосування не перевищував 183 дні" (друге речення частини першої статті 261 та друге речення частини першої статті 310), за своїм буквальним приписом (без вказівки на те, що йдеться про кожний рік відповідного строку) у неконституційний спосіб необґрунтовано обтяжують (ускладнюють) дотримання визначених частиною другою статті 76 та частиною другою статті 103 Конституції України вимог цензу осілості (проживання в Україні протягом встановленого строку).

До того ж Кодекс допускає дискримінаційне і непропорційне обмеження прав кандидатів у народні депутати України порівняно з кандидатами на пост Президента України (частина перша статті 310), оскільки для кандидатів у народні депутати України при встановленні вимоги щодо проживання в Україні не беруться до уваги обставини, передбачені в частині шостій статті 12 Кодексу (проживання разом з громадянами України, які перебувають у встановленому законодавством порядку у відрядженні за межами України в закордонних дипломатичних установах України, інших офіційних представництвах України, міжнародних міжурядових організаціях та їх органах, як члени їхніх сімей).

Згідно з позицією Конституційного Суду України, висловленою у Рішенні від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, мета встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі повинна бути істотною, а самі відмінності (вимоги), що переслідують таку мету, мають відповідати конституційним положенням, бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими та справедливими.

5. Кодексом запроваджується новий підхід до формування складу окружних та дільничних виборчих комісій на виборах Президента України, який передбачає надання права на формування окружних та дільничних виборчих комісій не лише кандидатам на пост Президента України, а й політичним партіям, представленим депутатськими фракціями в поточному скликанні Верховної Ради України. До того ж включення представників від таких політичних партій до складу окружних виборчих комісій є обов'язковим (статті 89, 90 та 266).

Такий підхід не забезпечує рівний доступ всіх кандидатів і суб'єктів їх висування до представництва у складі виборчих комісій, а відтак не сприяє проведенню чесних і прозорих виборів.

6. За статтею 196 Кодексу громадська організація, до статутної діяльності якої належать питання виборчого права, забезпечення дотримання і захисту виборчих прав громад та/або виборчого процесу чи спостереження за ним, зареєстрована в установленому законом порядку, має право після надання згоди Центральної виборчої комісії мати офіційних спостерігачів на виборах на всій території України (частина перша).

Таким чином, зазначеним громадським організаціям надається право мати офіційних спостерігачів на всіх видах виборів.

Водночас за змістом частини третьої вказаної статті громадська організація матиме право оскаржити до суду лише рішення Центральної виборчої комісії про відмову у наданні згоди мати офіційних спостерігачів на місцевих виборах.

Відтак має місце порушення гарантованого Конституцією України права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб (частина друга статті 55).

7. Кодексом пропонується встановити, що висування кандидатів на загальнонаціональних виборах може здійснюватися партією, яка має регіональні організації, зареєстровані у порядку, встановленому законом, не менш як у 14 адміністративно-територіальних одиницях, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України (частина третя статті 13).

Слід зауважити, що питання реєстрації та функціонування політичних партій, їх осередків врегульовано Законом України "Про політичні партії в Україні", яким передбачено обов'язок політичної партії протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечити утворення та реєстрацію в порядку, встановленому цим Законом, своїх обласних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим; невиконання цієї умови може мати своїм наслідком анулювання реєстраційного свідоцтва цієї політичної партії (частина сьома статті 11, частина перша статті 24).

Крім того, Законом України "Про політичні партії в Україні" передбачені такі місцеві структурні утворення політичних партій, як обласні, міські, районні організації, первинні осередки політичних партій або інші структурні утворення, передбачені статутом відповідної партії, які використовують повне найменування політичної партії з доповненнями, що визначають їх місце в організаційній структурі політичної партії.

Наведене стосується й інших положень Кодексу, зокрема частини четвертої статті 13, статті 262, частини другої статті 309, частин другої, третьої статті 366, частини другої статті 421, частини другої статті 462, частини другої статті 504.

8. Згідно із Кодексом член Центральної виборчої комісії уповноважується вносити до Комісії пропозиції щодо звернень до Конституційного Суду України стосовно офіційного тлумачення Конституції України та законів України з питань виборів і референдумів (пункт 5 частини другої статті 66).

Це не узгоджується зі статтею 150 Основного Закону України, якою до повноважень Конституційного Суду України віднесено офіційне тлумачення лише Конституції України, а суб'єктами права на відповідне конституційне подання є Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

9. Кодексом передбачається, що партії, виборчі списки яких отримали 2 і більше відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, отримують право на відшкодування за рахунок Державного бюджету України витрат, пов'язаних з фінансуванням своєї передвиборної агітації, у розмірі фактично здійснених витрат, але не більше 10 тисяч розмірів мінімальних заробітних плат, встановлених на день початку виборчого процесу, для кожної партії (частина перша статті 355).

Водночас за Законом України "Про політичні партії в Україні" передбачено відшкодування політичним партіям витрат, пов'язаних з фінансуванням своєї передвиборної агітації на виборах народних депутатів України, якщо на останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України така партія взяла участь у розподілі депутатських мандатів (частини перша – третя статті 17⁴), зміни до якого Кодексом не пропонуються.

Зауважую, що зменшення бар'єра для відшкодування партіям витрат, пов'язаних з фінансуванням своєї передвиборної агітації, потребуватиме значних видатків з державного бюджету.

До втрат дохідної частини державного бюджету призведе також пропонуваній Кодексом підхід щодо здійснення повернення грошової застави кандидату на пост Президента України, якщо кандидат на пост Президента України за підсумками виборів отримав підтримку не менш як 7 відсотків дійсних голосів виборців (частина п'ята статті 270); партіям, на підтримку яких подано не менше 2 відсотків дійсних голосів виборців (частина четверта статті 319); кандидатам на посаду міського голови, якщо кандидат на посаду міського голови за підсумками виборів отримав підтримку не менш як 7 відсотків дійсних голосів виборців (частина п'ята статті 471).

10. За Кодексом виборча комісія Автономної Республіки Крим, територіальні виборчі комісії є постійними органами (частина четверта статті 53). Однак джерела фінансового забезпечення діяльності зазначених комісій у період після закінчення виборчого процесу не визначені.

До того ж положення частини четвертої статті 105 Кодексу, за якими голова, заступник голови, секретар виборчої комісії Автономної Республіки Крим мають статус державних службовців, з огляду на визначений Кодексом статус виборчих комісій як спеціальних державних колегіальних органів (частина перша статті 53), не узгоджуються із Законом України "Про державну службу", дія якого не поширюється на голів та членів державних колегіальних органів (пункт 4 частини третьої статті 3).

11. Частиною першою статті 165 Кодексу передбачається, що контроль за правильним та цільовим використанням коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку і проведення загальнонаціональних виборів, здійснюється Центральною виборчою комісією та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю у порядку, встановленому Центральною виборчою комісією спільно із спеціально

уповноваженим центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення державної фінансової політики і Рахунковою палатою.

Проте відповідно до Закону України "Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні" здійснення державного фінансового контролю забезпечує центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю (далі – орган державного фінансового контролю); державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі; порядок проведення органом державного фінансового контролю державного фінансового аудиту, інспектування та перевірки закупівель установлюється Кабінетом Міністрів України (частина перша статті 1, частини друга і третя статті 2).

12. Кодексом встановлюється, що закупівля товарів, робіт і послуг за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів для підготовки та проведення виборів здійснюється виборчими комісіями без проведення тендерних (конкурсних) процедур у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (частина третя статті 166).

Слід зауважити, що правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади установлює Закон України "Про публічні закупівлі", за яким умови, порядок та процедури закупівель товарів, робіт і послуг регулюються виключно цим Законом та/або Законом України "Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони", крім випадків, передбачених цим Законом, і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів, що містять виключно норми щодо внесення змін до цього Закону та/або до Закону України "Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони" (частина друга статті 2).

Випадки, в яких дія Закону України "Про публічні закупівлі" не поширюється на предмет закупівлі, визначено частинами третьою та четвертою статті 2 цього Закону. Однак закупівля товарів, робіт і послуг для підготовки і проведення виборів в Україні названим Законом не віднесена до таких випадків.

13. Відповідно до частини сьомої статті 190 Кодексу у разі встановлення судом під час розгляду виборчого спору повторного або одноразового грубого порушення засобом масової інформації вимог цього Кодексу суд приймає рішення про тимчасове (до закінчення виборчого процесу) зупинення випуску відповідної програми, дії ліцензії аудіовізуального засобу масової інформації або про тимчасову заборону (до закінчення виборчого процесу) випуску друкованого видання.

Водночас Законом України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" не передбачено тимчасової заборони випуску друкованого видання. Згідно зі статтею 18 названого Закону випуск друкованого засобу масової інформації може бути припинено за рішенням засновника (співзасновників) або суду; суд припиняє випуск видання у разі порушення частини першої статті 3 цього Закону, вимог Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації" або ліквідації юридичної особи, яка є засновником видання.

14. Положення Кодексу викладено без урахування прийнятих законодавчих актів, спрямованих на удосконалення виборчого законодавства, зокрема:

Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції", основним завданням якого є зменшення ризиків політичної корупції шляхом внесення комплексних змін до законодавства України у сфері фінансування політичних партій та передвиборної агітації, під час підготовки якого значною мірою враховані рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO) стосовно прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній, у тому числі щодо звітності за результатами виборчих кампаній;

Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки", згідно з яким не можуть бути суб'єктом виборчого процесу політичні партії, обласні, міські, районні організації або інші структурні утворення, передбачені статутом політичної партії, щодо яких центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність їх діяльності, найменування та/або символіки вимогам цього Закону;

Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання", яким шляхом внесення змін до законів України "Про вибори народних депутатів України" та "Про місцеві вибори" передбачено, що однією з умов реєстрації кандидатів у народні депутати України, депутати місцевих рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости є подання заяви про відсутність заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо спостереження за виборчим процесом в Україні", згідно з яким офіційним спостерігачем на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах не може бути особа, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або

державою-окупантом; особа, пропозиції стосовно якої ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;

Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" щодо можливості поширення матеріалів передвиборної агітації, виконаних державною мовою та дубльованих мовами відповідних корінних народів, національних меншин України.

15. У Кодексі не повною мірою враховані рекомендації, надані міжнародними експертами за результатами спостереження за виборчими кампаніями.

Так, зокрема, в Остаточному звіті Місії зі спостереження за виборами народних депутатів України від 28 жовтня 2012 року ОБСЄ/БДПЛ містяться рекомендації щодо запровадження помірних обмежень витрат у рамках проведення кампаній.

Водночас згідно з Кодексом гранична сума витрат виборчого фонду суб'єкта виборчого процесу загальнодержавних виборів не обмежується (частина друга статті 170), тоді як, наприклад, за чинним Законом України "Про вибори народних депутатів України" передбачено відповідні обмеження розміру виборчого фонду політичних партій, кандидатів у народні депутати України.

16. Згідно з Кодексом у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного в загальнодержавному окрузі до набрання чинності цим Кодексом, заміщення такого депутата відбувається в порядку, який діяв до набрання чинності цим Кодексом. Можливість застосування порядку призначення та проведення проміжних виборів, який діяв до набрання чинності цим Кодексом, передбачено також у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного в одномандатному окрузі до набрання чинності цим Кодексом (пункти 4, 5 глави XIV "Перехідні та прикінцеві положення").

Таким чином, фактично допускається можливість застосування положень законів України, які з набранням чинності Кодексом визнаються такими, що втратили чинність у повному обсязі (пункт 2 глави XIV "Перехідні та прикінцеві положення" Кодексу).

17. Положення Кодексу потребують техніко-юридичного доопрацювання з метою уникнення численних внутрішніх суперечностей та узгодження з іншими законодавчими актами, зокрема:

потребують узгодження положення частини другої статті 1, частини першої статті 3 та частини сьомої статті 9 Кодексу щодо визначення типів виборів, які проводяться в Україні;

положення Кодексу, якими передбачено функціонування територіальних органів Міністерства юстиції України, не узгоджуються із Законом України "Про центральні органи виконавчої влади", згідно з яким питання утворення територіальних органів міністерств належить до компетенції Кабінету Міністрів України (частина перша статті 13). Крім того, наведені в Кодексі

позначення центральних органів виконавчої влади потребують приведення у відповідність із Законом України "Про центральні органи виконавчої влади" з урахуванням статусу та повноважень відповідного центрального органу виконавчої влади;

положення Кодексу в частині віднесення до компетенції Центральної виборчої комісії встановлення форм фінансових звітів (частина п'ята статті 72, частина третя статті 164 та частина тринадцята статті 171) слід узгодити із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності в Україні;

положення статті 119 Кодексу, якою визначається порядок набуття та припинення виборчою комісією статусу юридичної особи, потребують приведення у відповідність з нормами Цивільного кодексу України та Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань";

положення Кодексу, яким передбачено, що виборець, включений до списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній у стаціонарному лікувальному закладі, отримує виборчий бюлетень для голосування на виборах депутатів сільської, селищної, міської, районної ради за умови, що його виборча адреса належить до відповідної територіальної громади (пункт 1 частини першої статті 449), викладено без урахування Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", за яким територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (абзац третій статті 1);

використовувана у Кодексі термінологія потребує узгодження з вимогами Податкового кодексу України, законів України "Про електронні довірчі послуги", "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про судоустрій і статус суддів", "Про Національний архівний фонд та архівні установи".

Наведений перелік зауважень є далеко не повним.

З огляду на викладене не можу підтримати Виборчий кодекс України у запропонованій редакції, повертаю його для повторного розгляду та пропоную доопрацювати з урахуванням наведених зауважень з метою забезпечення належної регламентації виборчого процесу, створення умов для вільного волевиявлення громадян України на основі конституційних принципів й демократичних стандартів організації та проведення виборів, унеможливлення будь-яких зловживань та маніпуляцій під час проведення виборів.

**Президент
В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ**

України